

Johannes Antonius (Jan) Vriends

*'Natuur met bloemen en met vogels,
dat was het jachtterrein waar ergens
ik geluk toch vinden moest.'*

In zijn woonplaats Bakel overleed op 8 september 1992 Jan Vriends.

Veel lezers van Het Vogeljaar die boven de grote rivieren wonen, kennen deze naam nauwelijks, maar in Noord-Brabant, Limburg en Vlaanderen was hij zeer bekend.

Jan zag het levenslicht op 11 november 1901 in hotel-annex-slagerij 'De Oude Zwaan', aan de markt in Etten-Leur. Zijn vader had grenswachters (commiezen) in de kost. De smokkelhandel tierde daar welig in die tijd. Jan voelde weinig voor het beroep van zijn vader, zelfs toen het gezin naar Helmond verhuisde, waar zij een grotere slagerij kregen.

Jan's belangstelling ging uit naar het didactische, het onderwijs. Hij bezocht de kweekschool van de Broeders van Maastricht waar hij in 1919 examen deed. Hij was toen nog geen achttien jaar en moest er daarom dispensatie voor hebben.

Als broeder-onderwijzer werd hij in Den Haag geplaatst en bleef daar waarschijnlijk drie jaar tijdens zijn noviciaat. Hij leerde daar de duinen, het strand en de zee kennen, wat hem later ertoe zou brengen het boekje 'Langs de vloedlijn' (1937) te schrijven in de serie 'Schijnwerpers', uitgave van Het Spectrum, Utrecht. Maar Jan zou geen echte Brabander zijn, door niet naar zijn provincie terug te keren om er nooit meer vandaan te gaan, 'standvogel' die hij werd. Als leek kwam hij terug in Helmond om aanvankelijk thuis toch in de slagerij te helpen.

In 1929 kwam hij als onderwijzer in Bakel waar hij de dorpsjeugd les gaf in de bekende vakken, maar vooral vertelde over planten en dieren. Lange tijd bleef hij in Helmond wonen bij zijn ouders. 's Avonds schreef hij voor de zondagskrant van De Maasbode korte opstellen over de natuur, die later (1933) in boekvorm zijn uitgegeven bij Andries Blitz in Amsterdam onder de titel 'Met kijker, camera en loupe'.

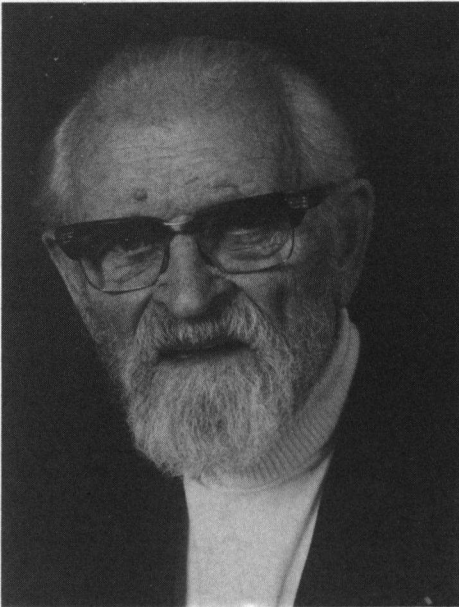
In 1934 richtte Jan het natuurtijdschrift 'De Zwerfer in Gods vrije natuur' op. Een Rooms-katholiek tijdschrift voor natuurhistorie, folklore, buitenle-

ven, reizen en sport. Veel geestelijken zaten in de redactie, op de katholieke lagere en middelbare scholen werd het als ondersteuning bij de lessen gebruikt. Tot juli 1942 zat Jan in de redactie maar toen moest het tijdschrift op Duits bevel (bezettingstijd) verdwijnen. Na de oorlog verscheen het opnieuw in 1946 en bleef het bestaan tot 1961, maar toen was Jan geen medewerker meer. Eén van de medewerksters was Corry Sanders, die mooie aquaria verzorgde. Zij observeerde vissen en vertelde haar bevindingen aan Jan, die onder haar naam, ze opnam in De Zwerfer. Deze Corry zou in 1934 mevrouw Vriends-Sanders worden. Het duo vulde elkaar op een voortreffelijke manier aan. Zij spoorde Jan aan te gaan schrijven en voor de akte Nederlands te gaan studeren. Hij deed beide. 's Avonds wanneer hij een hoofdstuk geschreven had, las hij het haar voor en zelden moest er iets aan worden veranderd.

In 1937 kwam het boek 'De ooievaar, zijn familie en zijn prooi' gereed. Jan droeg het boek op aan de legendarische Peel-dokter en schilder Hendrik J.M. Wieggersma, huisvriend en arts van de familie Vriends. Het was de tweede keer dat hij de Ooievaar beschreef, want het eerste manuscript was bij een brand verloren gegaan.

Zijn meeste bekendheid heeft Jan Vriends gekregen door de serie 'Wat Leeft en Groeit' (1939-1952). Een veertigdelige natuurreeks uitgegeven door Het Spectrum te Utrecht, waar hij samen met Rinke Tolman de algemene leiding over had.

Voor verdere bijzonderheden over deze serie wordt verwezen naar het boekje 'Rinke Tolman, de Wandelaar in Weer en Wind' (1991). Deel 1 van deze serie namelijk 'Vogels van de lage landen' werd door Jan geschreven nadat aanvankelijk Jac. P. Thijsse dit gedaan zou hebben. Tevens is deel 6 'Vogels in het dennenbos' van Jan Vriends' hand. Dit was logisch omdat zijn huis 'De ooievaar' midden in het dennenbos lag. Elk

Jan Vriends (1901-1992).
Naar een kleurenfoto.

WAT LEEFT EN GROEIT

ONDER REDACTIE VAN DR
JAC. P. THIJSSE EN J. VRIENDS

Met medewerking van
A. F. J. Portielje - Dr. A. Raignier
Ds. R. J. de Stoppelaar - Jan P. Strijbos-
Rinke Tolman - A. B. Wigman

VOGELS IN DE LAGE LANDEN

DOOR DR. JACQ. P. THIJSSE

Deel 1 van
Wat Leeft en Groeit
uitgegeven door de Uitgeverij
Het Spectrum te Utrecht

Een voortijdig gedrukt schutblad van deel 1 van de serie 'Wat Leeft en Groeit'. Dit eerste deel zou later echter niet door Jac P. Thijsse, maar door Jan Vriends worden geschreven.

moment van de dag kon hij de bosvogels observeren.

In 1946 liet Jan de algehele leiding volledig over aan Rinke Tolman, omdat het hem aan tijd ontbrak in verband met studie en zijn leraarschap. Hoewel hij niet van zijn pen hoefde te leven, zoals Jan P. Strijbos, Rinke Tolman en Kees Hana, heeft hij les-, lees- en leerboeken voor de lagere (technische) scholen geschreven. Vooral nadat hij in 1947 benoemd werd als leraar biologie aan het Carolus Borromeus College te Helmond en de Kweekschool te Eindhoven zonder daarvoor bevoegd te zijn. Later volgde een benoeming aan de Rijks-H.B.S. te Helmond en het Koninklijk Lyceum in Tilburg, deze twee waren reeds vandoord aan elkaar gekoppeld.

Tot zijn 68ste bleef hij werkzaam als biologieleeraar, hij was toen vijftig jaar bij het onderwijs. Veel prominente personen uit Noord-Brabant hebben de veldbiologische kennis van hem geleerd. Bij een bezoek aan hem vertelde hij mij op zijn sappige Brabants: *'In 1981 hadden wij premier Van Agt uitgenodigd om een nieuwe afdeling zoogdieren van ons museum te openen (Van Agt was een oud-leerling van Jan Vriends). Van Agt vertelde op zijn bekende humoristische manier: 'Met de hele klas gingen wij destijds naar Bakel en in de bossen gaf Jan les over de Mierenleeuw, die in het rulle zand vangkuiltjes*

maakte en die zich onder het zand terugtrok. Hij vertelde er heel uitvoerig over en haalde er van alles bij.' 'Klopt het Jan?' riep Van Agt over het publiek heen. 'Een tien plus!' 'Dat heb je me 35 jaar geleden verteld!' 'Je kunt begrijpen hoe goed mij dit deed', besloot Jan zijn verhaal.

Jan Vriends bezat een beroemde collectie opgezette dieren, die hij bij zijn lessen gebruikte. Maar nu hij geen les meer gaf, moest deze collectie ergens worden ondergebracht, het liefst in een museum. Met hulp van de toenmalige burgemeester van Asten, de heer J.M.S. Rutten, kreeg hij in 1972 de beschikking over een leegstaande boerderij. Samen met leerlingen van de Middelbare Technische School uit Helmond werd de boerderij tot een permanent expositiegebouw verbouwd met als naam 'Het Natuurstudiecentrum en Museum Jan Vriends'. Het bezoekerscentrum trok veel bezoekers en in 1974 zorgde het Prins Bernhard Fonds ervoor dat een groot bedrag op tafel kwam. Er kwam een geheel nieuw gebouw en twee musea kwamen onder één dak:

'Natuurcentrum Jan Vriends' en 'Het Nationaal Beiaard Museum Asten', immers wie Asten zegt moet Beiaard zeggen. Prins Bernhard opende op 13 juni 1975 het museum. In de loop der jaren breidde het museum zich uit met een kruidentuin, een aquarium waarin het leven in de

Z.K.H. Prins Bernhard met Jan Vriënds tijdens de opening van het Natuurcentrum Jan Vriënds op 13 juni 1975. Op de rechterfoto geheel rechts de burgemeester van Asten, de heer J. Rutten. Naar kleurenfoto's van Paul Vriënds.

Peelstreek is te zien en een bijenhal. Nu heet het museum 'Natuurhistorisch Museum De Peel', het gebied waar Jan met hart en ziel aan was verbonden, ook door zijn vele excursies. Nadat zijn vrouw hulpbehoevend werd, trok hij zich terug als conservator.

Het zich in dienst stellen voor de medemens werd door de wereldlijke en kerkelijke autoriteiten beloofd: in 1976 werd Jan Vriënds benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en in 1978 kreeg hij als eerste in Noord-Brabant de

Prijs van Verdienste van de Brabantse Milieu Federatie om zijn eerbied voor het leven en zijn Schepper. In 1985 Ridder in de pauselijke Orde van Sint Gregorius. De gemeenten Helmond en Asten boden hem in 1980 zijn bronzen 'kop' aan. Maar voor hem was het meest waardevolle, dat hij de mensen had geleerd: 'Zorg dat ge kijkt ook wat ziet!' Daarom waren de ogen van de mensen opgegaan en zij hadden respect gekregen voor de natuur en voor het werk van Jan Vriënds.

■ G.A.H. de Groot, Zevenhuizerstraat 32, 3828 BD Hoogland.

Met dank aan P. Vriënds, Deurne.

LITTERATUUR:

Heulshof, Th., H. Jaspers, M. Verbeeck & J. Vriënds (1968-1975): Natuurkennis. Drie delen. Standaard, Antwerpen. Kinheim B.V., Hoorn.

Hogenboom, J., J. Overmaat & J. Vriënds (1956): Het hele jaar buiten. Biologie voor de lagere school. Drie delen. Parcival, Breda.

Vriënds, J. (1932): Uit Gods wondere natuur. N.V. Paul Brand, Hilversum.

Vriënds, J. (1933): Met kijker, camera en loupe. Blitz, Amsterdam.

Vriënds, J. (1935): Dier en plant van dichtbij bekeken. Blitz, Amsterdam.

Vriënds, J. (1937): In de stilte der bossen. Serie Schijnwerpers, 1ste reeks. Het Spectrum, Utrecht.

Vriënds, J. (1937): Langs de vloedlijn. Serie Schijnwerpers, 2de reeks. Het Spectrum, Utrecht.

Vriënds, J. (1937): De ooievaar, zijn familie en zijn prooi. Nijgh en Van Ditmar N.V., Rotterdam.

Vriënds, J. (1938): Vogels gaan en komen. Het Pointersfonds, Eindhoven.

Vriënds, J. (1938): In riet en waterland. N.V. Boekdrukkerij, Helmond.

Vriënds, J. (1939): Vogels in de lage landen. Serie: Wat Leeft en Groeit. Het Spectrum, Utrecht.

Vriënds, J. (1939): Vogels in het dennenbos. Serie: Wat Leeft en Groeit. Het Spectrum, Utrecht.

Vriënds, J. (± 1940): De polder in de seizoenen. De Toorts N.V., Heemstede.

Vriënds, J. (± 1940): De akker door het jaar. De Toorts N.V., Heemstede.

Vriënds, J. (± 1940): Het leven van de bruine heide. De Toorts N.V., Heemstede.

Vriënds, J. (± 1940): Lief en leed in het loofbos. De Toorts N.V., Heemstede.

Vriënds, J. (1960): Biologie voor de technische school. L.C.G. Malmberg, 's-Hertogenbosch.

Vriënds, J. (1960): De roep der seizoenen. Biologie voor de lagere school. Kinheim, Heiloo.

Vertaling uit het Duits:

Heinen, W./Jan Vriënds (± 1938/1939): De bruine dood. Roman van een wezel. De Toorts N.V., Heemstede.